

دکترین امام خامنه‌ای در مواجهه با جاهلیت مدرن

غلامرضا منتظری^۱

مصطفی منتظری^۲

پذیرش نهایی: ۹۴/۹/۲۳

دریافت مقاله: ۹۴/۶/۲۶

چکیده

دشمن‌شناسی و راه مقابله با آن، با مراجعه مستقیم به فرمایشات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، امری ضروری است. معظم‌له، شکل‌گیری و بسط «جاهلیت مدرن» در عصر حاضر را اعلام کرده‌اند و شکست آن را در تحقق «بعثت» می‌دانند. شناخت این دو جبهه، نیازمند تبیین ماهیت و تشخیص قواعد هریک در سطوح استراتژیکی، عملیاتی، تاکتیکی و تکنیکی می‌باشد تا پیچیدگی و تکثر روش‌ها، تغییرات احتمالی و صورت‌سازی در اقدامات، مانع از رصد و مواجهه موفقیت‌آمیز نشود. در این نوشتار، برای دستیابی به این مهم، از رویکرد «دکترینال» در تحلیل بیانات رهبر معظم انقلاب استفاده می‌شود. از این زاویه، وقتی «نیروی شهوت و غضب انسانی بر محیط زندگی» با سلاح علم و دانش حاکم شود، جاهلیت مدرن ظهور پیدا می‌کند. قواعد این جریان استکباری، جهت نیل به حداکثر سود و سیطره اقتصادی، در پنج سطح قابل تعیین می‌باشد که رفتارهای سلطه‌گرایانه آن را می‌توان در این قالب قرار داد. در طرف مقابل، «حاکمیت تقوا و تزکیه» با بهره‌مندی از ظرفیت امت اسلامی و رشد پرشتاب علمی، زمینه را برای دکترین «بعثت» و زدودن غبار جاهلیت فراهم می‌آورد که قواعد اقدام آن، چه تدافعی و چه تهاجمی، در لایه‌های پنج‌گانه تبیین می‌شوند. بنابراین، اراده دشمن در تداوم «جاهلیت» است و اراده امت اسلام باید در تداوم «بعثت» شکل بگیرد.

واژگان کلیدی:

امام خامنه‌ای، دکترین، جاهلیت مدرن، بعثت، شهوت و غضب.

۱. دکترای رشته تاریخ تمدن و فرهنگ اسلامی، عضو هیئت علمی (استادیار) گروه معارف دانشگاه منابع طبیعی و علوم کشاورزی گلستان Gholamreza_montazeri@yhoo.com

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی (مسائل ایران) دانشگاه علامه طباطبائی (ع)

مقدمه

روند پرشتاب تحولات قرن بیست و یکم ضرورت نقشه‌خوانی صحیح و جامع را از ساماندهی امکانات و تحرکات دشمن ایجاب می‌کند. در عصر حاضر، میزان تهدیدات نرم و سخت علیه جهان اسلام، به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران، افزایش کیفی و کمی قابل ملاحظه‌ای یافته است. علاوه بر این، تکرر روش‌ها و اقدامات خصمانه ایالات متحده آمریکا، تنوع میدان‌های جنگ در آسیا، گسترده‌گی و عمق اثرگذاری اقدامات، برخی کشورها و گروه‌ها را در دام تفرقه گرفتار کرده است و زمینه را برای حضور گسترده و عمیق دشمن در این منطقه فراهم کرده است. همچنین گذر فرصت‌های سرنوشت‌ساز، بی‌بصیرتی شماری از نخبگان و تجربه ناکامی برخی دولت‌های عربی در این عرصه، نشان از درماندگی فهم ماهیت حقیقی ماجرا است. بررسی چنین چالش‌هایی، شناخت نقشه دشمن، یعنی قدرت‌های استکباری و در رأس آن‌ها آمریکا را به ضرورتی حیاتی تبدیل کرده است.

با توجه به تجارب کشورهای منطقه، در رویارویی با دخالت و جنگ‌افروزی بیگانگان و به‌ویژه در جریان بیداری اسلامی مصر، که علی‌رغم مردمی و اسلامی بودن به سرکوب و انحراف انجامید، «فقدان رهبر محوری» از اساسی‌ترین نقاط ضعف آن‌ها به‌شمار می‌رود. نقشی که در تبیین صحنه منازعه، شناسایی دشمن و شیوه تقابل او، تعیین جهت صحیح مبارزه، اعلام راهبردهای عملیاتی و مدیریت بحران سرنوشت‌ساز می‌باشد. از آنجا که چنین نقشی در نظام اسلامی و در زمان غیبت، به جایگاه ولایت فقیه اختصاص داده شده است، ضروری به نظر می‌رسد که مسیر اصلی پژوهش‌ها و تصمیم‌سازی‌ها از فرمایشات ولی جامعه اسلامی اتخاذ شود. از این رو، توفیق در ترسیم آرایش دشمن و راه‌های مقابله با آن، به‌عنوان یکی از مسائل اصلی در تأمین امنیت لازم برای رشد و پویایی جامعه، عنایت ویژه به منظومه فکری رهبری است که خود اسلام‌شناسی آگاه به زمان، مدیر و مدبر^۱ می‌باشد و تدبیر او مبتنی بر معارف اسلامی و احاطه بر مسائل مستحدثه است. برای دستیابی به این مهم، نیاز است «قواعد بنیادین حاکم بر رفتار» جبهه مقابل و متناظر با آن برای جبهه خودی، از

سخنان مقام معظم رهبری استخراج گردد. پرداختن به «قواعد» موجب می‌شود تا ریشه‌ها و بنیان‌های اقدام شناسایی شوند و در اثر گذر زمان و بروز تغییر در مکان، زمان و روش‌های مقطعی برنامه دشمن، به سردرگمی و غفلت دچار نشود و از انعطاف لازم در تطبیق با تحولات برخوردار گردد. از این حیث، رویکرد «دکترینال» به‌عنوان چارچوب تحلیلی این مقاله انتخاب شده است تا از این زاویه، پژوهش حاضر را ساماندهی نماید. بر این اساس در آغاز به بررسی چیستی و چرایی جاهلیت مدرن در نگاه رهبر انقلاب اسلامی مبادرت می‌گردد، سپس از سطوح استراتژیکی، عملیاتی، تاکتیکی و تکنیکی، چگونگی اقدام نیز سخن به میان خواهد آمد.

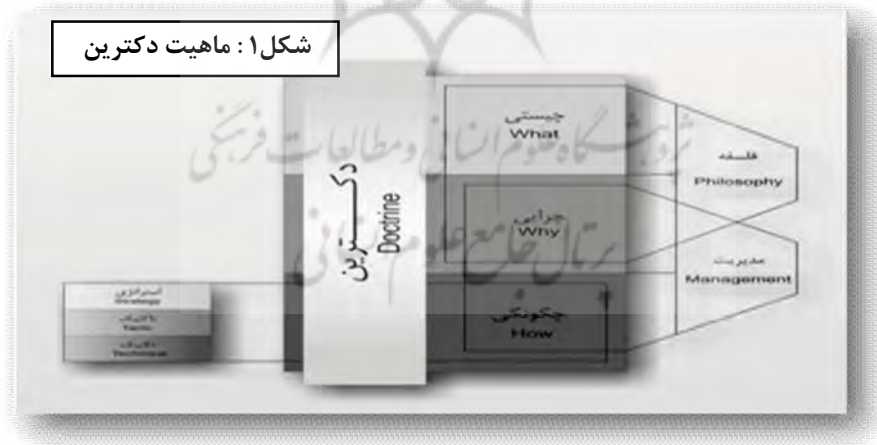
چارچوب تحلیلی

در این پژوهش، اهتمام نگارنده بر آن است تا با استفاده از مدل تحلیلی دکترینال، بیانات مقام معظم رهبری در موضوع مورد نظر - به‌ویژه بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی (۹۴/۲/۲۶) و اعضای مجمع جهانی اهل‌بیت (علیهم‌السلام) و اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی (۱۳۹۴/۵/۲۶) - بررسی و تبیین می‌شود.

سخن از دکترین (یا قاعده القواعد) یعنی تبیین و تشریح قواعد ذاتی حاکم بر خلقت، طبیعت و قواعد ذاتی حاکم بر اعمال موجودات، به‌ویژه بشر است. تبیین این قواعد برای جامعه‌سازی الزامی است. لذا موضوع این رویکرد، مطالعه جامعه از حیث «باید»، مبتنی بر قواعد ذاتی حاکم بر خلقت، طبیعت و رفتار موجودات و انسان است. این رویکرد با مفهوم دکترین پیوند اساسی دارد که - با توجه به مجموع تعاریف^۱ - به مثابه «روش»، معادل واژه «قاعده» است و به‌صورت «قواعد بنیادین حاکم بر رفتار، بدون قدرت قانونی»^۲ تعریف و تبیین می‌شود. از سوی دیگر «دکترین» به مثابه «محتوا»، معادل واژه «یقین» است، و «تبیین چیستی و چرایی و چگونگی» هر پدیده را در بر می‌گیرد. به عبارت دیگر، آنچه در زمره باورهای یقینی فرد قرار گرفته است، به‌طوری‌که به‌شکل مستقیم مبنای عمل او قرار می‌گیرد، همان دکترین است. دکترینال به معنای «قاعده‌مند» بوده و رویکرد دکترینال نیز «بررسی پدیده برای قاعده‌مند نمودن آن» تعریف می‌شود.

قواعد بنیادین حاکم بر رفتار، سه پرسش را پوشش می‌دهند: چیستی، چرایی و چگونگی موضوع مورد بررسی. در بخش سوم یا پرسش از «چگونگی»، سه پرسش جزء نیز پدیدار می‌شوند: تکنیک، تاکتیک و استراتژی. در اینجا تاحدودی مشخص می‌شود که تفاوت اساسی میان شخصیت‌ها و پدیده‌ها را باید در پرسش از قواعد حاکم بر آن‌ها جستجو کرد، چرا که ممکن است حتی استراتژی‌ها هم مشابه باشند ولی از آنجا که در قواعد متفاوتند، جهت و غایت به کلی تغییر پیدا می‌کند. بر این اساس، دکترین امام خامنه‌ای (در توصیف و مواجهه) جاهلیت مدرن، در پاسخ به چند پرسش (اصلی - فرعی) تجلی می‌یابد:

۱. از منظر امام خامنه‌ای، جاهلیت مدرن چیست؟ جاهلیت سستی چیست؟ تفاوت آن‌ها در چه مواردی است؟
۲. چرا امام خامنه‌ای برای شناساندن ماهیت اصلی و قواعد حاکم بر رفتار جبهه معارض با اسلام از عنوان «جاهلیت مدرن» استفاده می‌کنند و نام «بعثت» را، راه اصلی غلبه با آن قرار می‌دهند؟
۳. در اندیشه امام خامنه‌ای، جاهلیت مدرن از چه قواعدی برای اقدام پیروی می‌کند؟ از چه قواعدی (استراتژیکی، عملیاتی، تاکتیکی و تکنیکی) باید برای مواجهه استفاده نمود؟

دکترین^۱

در فرهنگ‌نامه‌های لغات و اصطلاحات سیاسی، دکترین، به معانی آیین، اصول عقیده، نظریه، تعلیم، مکتب، اصل سیاسی، نظریه، آموزه، اصول (عقاید) تعلیمات، تعالیم و... به کار رفته است. هر نظام فکری، خط‌مشی و فلسفه‌ای که مبنای عمل قرار گیرد، می‌تواند دکترین تلقی شود (دلوری ۱۳۷۸، ۱۱۳). دکترین به ما می‌آموزد که اساساً به چه چیزی بیاندیشیم (مسئله اصلی ما چیست؟)، چرا باید آن را در کانون توجه خود قرار دهیم؟ و در نهایت چگونه می‌توان شرایط تحقق مسئله اصلی را فراهم نمود (ر.ک: P. Isitt, Vol 1: 34-43 و کالینز، ۱۳۸۳: ۴۹۱).

با توجه به تعاریف، مشخص می‌شود، دکترین معطوف به اقدام است و صرفاً در مقام نظر باقی نمی‌ماند و ریشه در باورهای عمیق و یقین‌آوری دارد که بدون اجبار یا قدرت قانونی بیرونی پذیرش شده است. لذا از یک‌سو می‌توان آن را به مثابه «روش»، معادل واژه «قاعده» قرار داد، که در تعاریف نیز آمده است، و به صورت «قواعد حاکم بر رفتار، بدون قدرت قانونی» تعریف و تبیین می‌شود. از سوی دیگر «دکترین» به مثابه «محتوا»، معادل واژه «یقین» محسوب می‌شود. از این حیث، همان‌طور که در تعاریف با واژه‌هایی مانند: فلسفه، خط‌مشی و مبنای عمل بدان اشاره شده است، «تبیین چستی و چرایی و چگونگی» هر پدیده را نیز در بر می‌گیرد. در قسمت چگونگی نیز، به‌طور عمده، انتظار می‌رود سه لایه استراتژیکی، عملیاتی و تاکتیکی تبیین شوند. بر این اساس، دکترین با ارائه راه^۲، رابطه‌ای میان اهداف^۳ و ابزار^۴ برقرار می‌کند که مبتنی بر آن، می‌توان با به‌کارگیری ابزارهای موجود، به مقاصد مورد نظر دست یافت (P. Isitt, Vol 1: 34-43).

لایه‌های دکترین

هر دکترین برای آنکه به اهداف اعلامی خود دست یابد، باید چگونگی و نقشه راه تحصیل آن‌ها را به‌طور کامل و به همراه جزئیات، مشخص و تبیین نماید. برای تحقق این مهم، سخن از لایه‌های دکترین می‌شود که هر یک با توجه به ویژگی‌های خاص

1. Doctrine
2. way
3. ends
4. means

خود، بستر مناسبی را برای ظهور و بروز دکترین فراهم می‌کنند. اگرچه تفکیک و تعیین حد و مرز مشخص و دقیقی میان آن‌ها با دشواری‌هایی روبروست و تقریباً آن را غیر ممکن می‌کند، با این وجود، از سه لایه می‌توان نام برد که عبارتند از: استراتژیکی، عملیاتی و تاکتیکی (Gray 1999: 36 and Luttwak, 1987: 69-174).^۴

کاربرد این مفاهیم ابتدا در مسائل نظامی و به‌عنوان سطوح منازعه یا جنگ به‌کار می‌رفت که در حال حاضر، علاوه بر بسیاری از تصمیم‌گیری‌های سیاسی و حقوقی در سطوح مختلف داخلی و بین‌المللی،^۵ در تبیین رفتار سیاسی نخبگان تأثیرگذار در تاریخ جوامع نیز استفاده می‌شود. باید توجه داشت که این سطوح دکترینال، معطوف به عمل هستند، به عبارت دیگر همگی درباره «چگونگی» اقدام سخن می‌گویند.

دکترین جاهلیت مدرن

گام نخست در دکترین، تبیین دقیق مفاهیم مورد بحث است که در اینجا با توجه به به‌کارگیری واژگانی توسط امام خامنه‌ای، به تعریف و پاسخ به چستی و چرایی مرتبط با آن‌ها مبادرت می‌شود. سپس به ارائه قواعد حاکم بر رفتار (دکترین) جاهلیت مدرن، که تبیین چگونگی اقدام آن است، مبادرت می‌گردد.

۱. جاهلیت

جاهلیت از ریشه «ج ه ل» است که ترکیبی از اسم فاعل «الجاهل» و پسوند «یّه» است که ظاهراً بر اسم معنا یا اسم جمع دلالت می‌کند (www.wikifeqh.ir). راغب اصفهانی این واژه را سه‌گونه تحلیل کرده است: خالی بودن نفس از علم و آگاهی، که معنای اصلی واژه است؛ اعتقاد به چیزی برخلاف آنچه در واقع هست؛ انجام دادن کاری برخلاف آنچه باید انجام شود، چه آن را صحیح بدانند چه ندانند (راغب اصفهانی ۱۴۱۲، ۱: ۲۶۵). بنابراین جاهل معنایی است که در مقابل علم (خلیل بن احمد ۱۴۰۹، ج ۳: ۳۹۰) و عقل (ابن منظور ۱۴۱۴، ۱۱: ۱۳۰) قرار می‌گیرد و عدم حضور آن در فرد یا افرادی، موجبات زوال خصوصیات عالم و عاقل بودن می‌گردد. عمل چنین انسانی، مبتنی بر سیره عقلا نخواهد بود و از این حیث، تمایلات نفسانی و قومی بر عنصر اقدام مبتنی بر عقل عملی و علم غلبه می‌کند (کلینی ۱۴۰۷، ۱: ۲۰ و همچنین ر.ک: طباطبائی ۱۴۱۷،

۴: ۲۳۹). این معنایی است که از فرمایشات اهل بیت (علیهم‌السلام) گرفته شده است (دیلمی ۱۴۱۲، ۱: ۱۶۵ و تمیمی آمدی ۱۳۶۶، ۴۵۹). چنانکه رهبر معظم انقلاب، علاوه بر نقیض علم بودن جاهلیت، سفاهت در آیه مبارکه «فَدَّ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ...» (سوره مبارکه انعام، آیه ۱۴۰) را همان «جاهلیت» تعریف کردند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۲/۲۶). لذا تعبیر عصر جاهلیت به صورت مذمت‌آمیز مطرح می‌شود و نمی‌توان آن را به زمان و مکان خاصی محدود نمود.

عنوان و مفهوم «جاهلیت» ریشه‌ای قرآنی دارد که چهار مرتبه و با تعابیر مختلف در سوره‌های مدنی با ملامت و مذمت مطمح نظر قرار گرفته است، نظیر: «حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ» (سوره مبارکه فتح، آیه ۲۶) (تعصب عرب جاهلی به خدایانشان که مانع پرستش غیر آن‌ها می‌شد؛ نوعی گردن‌فرازی مانع هر نوع تسلیم)، «تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ» (سوره مبارکه احزاب، آیه ۳۳)، (تکبر آنان در راه رفتن یا آشکار کردن زینت‌هایشان برای مردان)، «حُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ» (سوره مبارکه مائده، آیه ۵)، (حکم و حکومت بر خلاف سنت و قوانین الهی و مبتنی بر تمایلات نفسانی) و «ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ» (سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۵۴)، (برداشت و گمان نادرست یا منافقانه نسبت به خداوند و رسولش) (www.wikifeqh.ir). از این حیث، جاهلیت یک نوع حالت نفسانی و کیفیت روانی است که از پیروی از هدایت الهی سر باز می‌زند و حکومت خدا را در امور زندگی نمی‌پذیرد (به‌نیافر بهار ۱۳۸۷، شماره ۹). این چهار مؤلفه، یعنی «تعصب، زینت، حکم و گمان» جاهلی، اضلاع اصلی جاهلیت را تشکیل می‌دهند، البته در صورتی که از مبنای توحید و عبودیت خداوند برخوردار نباشد.

به‌طور کلی می‌توان جاهلیت را، طبق فرمایشات مقام معظم رهبری، این‌گونه تعریف کرد:

«جاهلیت به معنای وسیع عبارت است از غلبه و حاکمیت نیروی شهوت و غضب انسانی بر محیط زندگی. جاهلیت یعنی جوامع انسانی، تحت تأثیر تمایلات شهوی و غضبی عمدتاً فرمانروایان خود به شکلی در بیاید که فضائل در آن گم بشود و رذائل حاکم بشود» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۲/۲۶).

بنابراین، جاهلیت در یک عنوان کلی، عبارت است از «مقابله با راهی که خدا برای

انسان‌ها در جهت سعادت گشوده است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۴/۱۹)، لذا جاهلیت مفهوم و شأنی است که می‌تواند به هر فرد، گروه و جامعه‌ای و در هر زمان و مکانی، در صورت احراز این خصایص، اطلاق شود.

۱. دوره‌های جاهلیت

آنچه به‌طور متداول از مصداق جاهلیت به ذهن متبادر می‌شود و منابع متعدد تاریخی نیز گواه صدق این انطباق هستند، مقطعی از تاریخ عرب (حدود دو قرن) پیش از ظهور اسلام و بعثت پیامبر (ﷺ) می‌باشد (مهیار بی‌تا، ۵۴ و کرون ۱۳۸۹، ۴۴۸-۴۴۹). اما با توجه به اینکه بعثت فقط برای اعراب نبوده است، بلکه برای همه انسان‌هاست^۷، لذا دامنه وصف جاهل بودن، از مرزهای جغرافیایی به مرزهای عقیده و اندیشه گسترش پیدا می‌کند. به همین خاطر، رهبر معظم انقلاب جاهلیت را فقط برای اعراب پیش از اسلام نمی‌داند و ایران و روم آن روز را نیز، علی‌رغم شوکت و عظمت، در زمره جاهلیت محسوب می‌کنند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۲/۲۶). لذا تعبیر قرآنی مزبور و روایات مربوط به اوصاف جاهلیت را می‌توان عمومیت داد (دشتی ۱۳۷۹، ۱۷۹). مقام معظم رهبری از این دوره، به «جاهلیت صدر اوّل یا جاهلیت اولی به تعبیر قرآن» نام می‌برند.^۸ اما ایشان با توجه به گسترش روزافزون شاخص‌های جاهلیت، با ابزار و پوششی متفاوت، جدید و پیشرفته در عصر حاضر، از «جاهلیت مدرن» سخن می‌گویند که بسیار عمیق‌تر، پیچیده‌تر و خطرناک‌تر از مدل پیشین خود می‌باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۲/۲۶).

۲. وجه اشتراک و افتراق دو جاهلیت

از منظر رهبر انقلاب، «حاکمیت دو عنصر «شهوّت» و «غضب» در محیط زندگی» وجه شبهه جاهلیت قدیم و جدید محسوب می‌شود.^۹ ایشان از «سلاح علم و دانش» به‌عنوان وجه تمایز این دو دوره نام می‌برند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶). این علم از حیث تغییر عقاید به‌صورت مؤثری در انسان‌ها نفوذ کرده است و ذائقه آن‌ها را در ساحت معرفتی و پذیرش حق به‌صورت اساسی تغییر داده است. انسان در جاهلیت مدرن، مانند صدر اسلام، از توحید و عبودیت به ورطه دیگری افتاده است؛ متّهی با پیشرفت

گسترده در ابعاد گوناگون علم و انبوه تولید اطلاعات. پرستش بت‌های سنگی و چوبی، جای خود را به پرستش خود انسان، متعلقات و قدرت‌های استکباری و اباحه‌گری داده است. در این زمینه، مقام معظم رهبری، توحید خالص را مرز جاهلیت و بعثت می‌داند و دایره عبودیت را به همه قید و بندهایی که به بشر بسته می‌شوند، تسری می‌دهند. در این میان، ایشان از «عبودیت نظام‌های اجتماعی غلط، عبودیت آداب و عادات غلط، عبودیت خرافات، عبودیت اشخاص و قدرت‌های استبدادی، عبودیت هواهای نفسانی - که این از همه رایج‌تر است - و عبودیت پول، زر و زور» سخن به میان می‌آورند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۱۰/۱۰).

لازم به ذکر است که در روایات ما، از گونه‌های مختلف جاهلیت، وجوه تمایز آن‌ها و هشدار نسبت به وقوع مجدد آن سخن به میان آمده است به ذکر نمونه‌هایی اکتفا می‌گردد:

پیامبر اکرم (ﷺ) می‌فرمایند: «من بین دو جاهلیت که دومین آن سخت‌تر از اولی است، برانگیخته شده‌ام» (ری شهری ۱۳۷۹، ۲۷۳).

عبدالله بن زراره فرمایشی را از امام صادق (ع) نقل می‌کند که تکمیل این سخن پیامبر اکرم (ﷺ) محسوب می‌شود:

«همانا قائم ما با جاهلان سرسخت‌تری نسبت به جاهلانی که رسول خدا (ﷺ) در دوران جاهلیت با آن‌ها برخورد داشت، روبه‌رو می‌شود و متحمل رنج و سختی بیشتری خواهد شد». راوی می‌پرسد، چگونه چنین چیزی ممکن است؟ فرمودند: «رسول خدا (ﷺ) در حالی به پیامبری برانگیخته شد که مردم سنگ و صخره و مجسمه‌های چوبی را می‌پرستیدند. اما قائم ما هنگامی قیام می‌کند که همه مردم برای مقابله با او به تأویل کتاب خدا و احتجاج به آن متوسل می‌شوند» (مجلسی ۱۴۰۳، ۵۲: ۳۶۲).

از امام محمدباقر (ع) پرسیده شد هنگامی که قائم (ع) قیام نماید، با چه روش و سیره‌ای با مردم رفتار خواهد نمود؟ فرمودند: «به سیره و روش رسول الله (ﷺ) رفتار می‌کند تا اسلام را ظاهر و آشکار نماید... آنچه از جاهلیت وجود داشت، بی‌اعتبار و با مردم به عدالت رفتار نمود، به همین گونه هنگامی که قائم قیام نماید، آنچه را از سکون و سستی و کثرتی در میان مردم است، نسخ و با آن‌ها به عدالت رفتار خواهد کرد» (مجلسی ۱۴۰۳، ۵۲: ۳۸۱).

۳. سطوح دکترین (اقدام) جاهلیت مدرن

در ادامه تبیین دکترین جاهلیت مدرن، به تعیین قواعد اقدام در سطوح مختلف مبادرت می‌شود.

۳-۱. دکترین پایه: دامن زدن به تمایلات و تحقق راحت طلبی

برای فهم کلیه اقدامات، نیازمند تعیین بنیادی‌ترین قاعده یا همان دکترین پایه هستیم که شاه‌کلید درک منطق حاکم بر نظام اندیشه و رفتار است. برای استخراج چنین قاعده‌ای از منظر امام خامنه‌ای، لازم است، وجه شباهت هر دو جاهلیت از نگاه معظم‌له، بار دیگر بیان شود که عبارت است از: «حاکمیت دو عنصر «شهوت» و «غضب» در محیط زندگی» که اضلاع سازنده تمایلات بشری هستند. یعنی هر انسانی، دارای این دو قوه می‌باشد و بسیاری از خواست‌های او مبتنی بر این دو مؤلفه رقم می‌خورد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹).

اگر این تمایلات مبتنی بر قرآن مدیریت شوند، حاکمیت «تقوا» و «تزکیه» رقم می‌خورد. «تقوا» عبارت است از اینکه انسان هوشیارانه از خود محافظت کند و مانع شود از اینکه هوی‌ها و هوس‌ها و جهالت‌ها و لغزش‌ها او را از راه صحیح الهی و انسانی دور کند و تزکیه عبارت است از اینکه انسان خود را از آرایش‌ها و فسادها و گرفتاری‌های روحی و قلبی پاک کند، خود را پاکیزه از دنائت‌ها و رذالت‌ها و پستی‌ها بکند» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹).

در این صورت، آزادی حقیقی و به تبع آن قدرتی به انسان ارزانی می‌شود که می‌تواند در برابر تهدیدکننده این آزادی او، از جمله قدرت‌های استکباری، چه جنگ سخت و چه تهاجم نرم، مقابله نماید (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹).^{۱۰}

اگر تمایلات انسان با تقوا و تزکیه مهندسی نشوند، فرد اسیر شهوت و غضب خود خواهد شد. مدیریت این رهاشدگی نفس می‌تواند توسط جریان‌های سیاسی یا حکومت‌ها انجام شود و مبتنی بر هدف‌هایی که تعیین می‌کنند، «تمایلات» بشری را به سمت مشخصی جهت‌دهی نمایند. منافع اقتصادی و سیاسی مهم‌ترین اهداف در این نوع مهندسی می‌باشند که با ایجاد و ترویج گسترده «راحت‌طلبی»، تمرکز اصلی را بر همان حداکثر سود اقتصادی گذاشته‌اند (ر.ک: آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹).

باید توجه داشت میان «راحت طلبی» و «لذت طلبی» تفاوت اساسی وجود دارد، زیرا با توجه به روایات، لذت طلبی آنقدر انسان را به کفر نمی‌رساند که راحت طلبی می‌رساند.^{۱۱} مقام معظم رهبری، نتیجه «راحت طلب شدن» را شکست می‌دانند^{۱۲} و قیام امام حسین (علیه السلام) را مبارزه با چنین روحیه‌ای عنوان می‌کنند (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۱۱/۱۶). از این حیث، میل به راحت طلبی توسط خواص را زمینه‌ساز تأثیر تهدیدات می‌دانند و بیشترین خطاب امیرالمؤمنین (علیه السلام) به مسئولین و به تبع ایشان، امام خمینی (ره) را «نهی از عادت به زندگی راحت» بیان می‌کنند (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۳/۱۴). لذا بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران می‌فرماید: «از صدر اسلام تاکنون، دو طریقه، دو خط بوده است. یک خط، خط اشخاص راحت طلب که تمام همّت‌شان به این است که یک طعمه‌ای پیدا بکنند و بخورند و بخوابند و عبادت خدا هم آن‌هایی که مسلمان بودند می‌کردند. حضرت امیر (علیه السلام) از این‌ها تعبیر می‌کند که این‌ها هم‌شان علف‌شان است. مثل حیواناتی که هم‌شان این است که شکم‌شان سیر بشود، شهوت‌شان را بر همه چیز مقدم می‌دارند» (امام خمینی ۱۳۸۵، ۱۴: ۵۱۹).

در قرن حاضر، گسترش میل به راحت طلبی، چه در خواص و چه در آحاد مردم، در اثر مهندسی تمایلاتی است که توسط مراکز امنیتی و باندهای اقتصادی برای کنترل و مدیریت بشر اعمال می‌شود. به عبارت دیگر، این امر به عنوان قاعده‌ای برای نوع رفتار قدرت‌های استکباری در قبال جوامع، با برخورداری از روش‌ها و تکنیک‌های پیشرفته و استفاده از عملیات روانی، تئوریزه و نهادینه شده است. از این زاویه، رهبر معظم انقلاب، باندهای اقتصادی، سیاسی را در جهان غرب و باندهای قوی صهیونیستی در کشورهایی مثل آمریکا را، عامل به وجود آورنده «رأی اکثریت و میل اکثریت» می‌دانند (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹).

بنابراین، منطق جاهلیت مدرن در اساسی‌ترین قاعده رفتاری خود، همین رویه را در قبال جامعه هدف خود تعمیم می‌دهد. امام خامنه‌ای این روش را اینچنین تبیین می‌فرماید: «امروز منطق شهوت‌رانی در دنیای غرب «تمایل» است؛ می‌گوییم چرا همجنس‌بازی را، همجنس‌گرایی را ترویج می‌کنید؟ می‌گویند خب، این یک تمایل بشری است؛ این منطق‌شان است! همین‌ها که در عرصه شهوت‌رانی و عدم رعایت هیچ

خط قرمزی در باب شهوات جنسی و شهوات گوناگون بشری ایستادگی و توقف نمی‌کنند و پیش می‌روند، نوبت به قساوت که می‌رسد، همان وضعیتی را انسان اینجا هم مشاهده می‌کند: انسان‌ها را می‌کشند، بی‌گناه‌ها را می‌کشند، بدون هیچ جرمی ملت‌ها را مورد سرکوب قرار می‌دهند؛ این جاهلیتی است که امروز وجود دارد؛ جاهلیت مدرن» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

بر این اساس، «دامن زدن به تمایلات» بر اساس «مهندسی و مدیریت اتباع از هوای نفس» برای تحقق «راحت‌طلبی» قاعده بنیادین جاهلیت مدرن محسوب می‌شود. با توجه به آنچه در شباهت پیامبر اکرم (ﷺ) با حضرت مهدی (عج) در نوع دعوت و شرایط جامعه (جاهلیت) گفته شد، آنچه برای مواجهه با این دکتترین باید شکل بگیرد، «دکتترین بعثت» است. رهبر معظم انقلاب اسلامی ضمن تشریح جاهلیت، بعثت را واقعه‌ای همیشگی عنوان می‌نمایند و همه مسلمان و زمامداران اسلامی را دعوت به احیای بعثت برای از بین بردن این واقعیت زشت می‌کنند. پس بعثت از زمان ظهور امام زمان (عج) نیست، بلکه امروز نیز این وظیفه بر عهده همگان به‌ویژه خواص جامعه اسلامی می‌باشد. لوازم این اقدام را برخوردارانی از مؤلفه‌های «بصیرت»، «عزم» و «همت» عنوان می‌فرمایند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

بنابراین، در شرایطی که مهندسی تمایلات برای گسترش راحت‌طلبی و در نتیجه تأمین منافع صاحبان قدرت و ثروت موضوع اصلی دکتترین جاهلیت مدرن است، استقبال از رنج^{۱۳}، بیشینه کردن سود حاصل از رنج و کاستن معقول آن^{۱۴}، زمینه را برای جهاد اصغر و اکبر^{۱۵} فراهم می‌کند. این فرآیند، حاکمیت تقوا و تزکیه و به تبع آن قدرتی شکست‌ناپذیر را به ارمغان می‌آورد؛ که تفصیل ابعاد آن در سطرهای نخستین همین مبحث تقدیم شده است. لذا می‌توان گفت هسته مرکزی در دکتترین بعثت، درست بر خلاف دکتترین جاهلیت مدرن می‌شود، یعنی «مدیریت رنج برای حاکمیت تقوا و تزکیه».

۲-۳. دکتترین استراتژیکی: ترس ساختی از دشمن موهوم

تحقق دکتترین پایه، نیازمند تعیین قواعد در لایه‌های پایین‌تر می‌باشد که به مرور،

عینی‌تر و نسبت به صحنه عملیاتی جزئی‌تر می‌شود. همه این سطوح، هدف مشخص خود را دارند و در عین حال، رسالت اصلی آن‌ها تحقق دکترین پایه می‌باشد. در این سطح، باید قاعده حاکم بر رفتار جاهلیت مدرن در سطح استراتژیک تعیین و تبیین شود. باتوجه به ویژگی‌های این سطح، باید به دنبال قاعده‌ای باشیم که در اعصار گذشته نیز مصادیق مشخصی داشته است و امروز وجود خارجی مخصوص به خود را داراست. چنانکه رهبر انقلاب اسلامی بر قدیمی بودن و البته شدت یافتن فشارها، برنامه‌ریزی‌ها و توطئه‌ها از دوران پیروزی انقلاب اسلامی تأکید می‌فرمایند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

معظم‌له سیاست آنان را ترساندن کشورهای اسلامی از یکدیگر، به‌ویژه در دو مسئله شیعه سنی و ایران و عرب، برای ساخت دشمن موهوم و درحاشیه گذاشتن دشمن اصلی، یعنی استکبار، صهیونیست، کمپانی‌های متجاوز و وابستگان آن‌ها معرفی می‌کنند. ایشان به صراحت، مقابله با چنین سیاست‌هایی را، «مقابله با جاهلیت» اعلام می‌نمایند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

بنابراین، دکترین استراتژیکی در جاهلیت مدرن: ترس ساختگی از دشمن موهوم؛ یعنی ابتدا دشمنی و دشمن را تصویر می‌کنند و بعد با صفات تهدیدآمیزی که به آن نسبت می‌دهند، ترسی را ایجاد می‌کنند و تا حد امکان، در گسترش عمق و دامنه آن تلاش می‌کنند.

دکترین استراتژیکی در بعثت: معرفی دشمن واقعی و شناخت نقشه‌های آن. در این زمینه، اولاً باید شاخصه اصلی دشمنی را، که همان استکباری بودن است، به‌طور کامل و با همه ابعاد معرفی شود «عبارت است از نظام استکبار؛ یعنی قدرت‌های استکباری؛ قدرت‌هایی که حیاتشان متوقف بر سلطه بر دیگران است، دخالت در امور دیگران، در اختیار گرفتن منابع مالی و حیاتی دیگران؛ این‌ها استکبارند؛ یا به تعبیر دیگری، سردمداران نظام سلطه ... اگر یک مصادق خارجی هم بخواهیم برایش مشخص کنیم، رژیم ایالات متحده آمریکا است. مظهر کامل نظام سلطه، رژیم ایالات متحده آمریکا است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

ثانیاً، نقشه‌های دشمن واقعی و خطرات غفلت از آن نیز با توجه به معارف دینی و

واقعیات تاریخی درست و مطابق فهم جهان اسلام تبیین گردد. لذا رهبر انقلاب، بزرگ‌ترین مجاهدت در عصر حاضر را، «مبارزه با نقشه‌های استکبار در منطقه اسلامی» اعلام می‌دارند که لازمه آن، شناخت نقشه دشمن است تا بدانیم دقیقاً در تلاش برای انجام چه کاری می‌باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

باید توجه داشت که ابعاد عینی‌تر و عملیاتی این سطح، در لایه‌های پایین‌تر مشخص و تبیین می‌شوند و نباید میان این‌ها خلط ایجاد شود؛ طوری که توجه زیاد به جزئیات صحنه، ما را از نقشه کلان، لایه لایه و قدم به قدم دشمن باز دارد. در نتیجه توان اصلی و بیشینه خود را در رصد، کنترل و مقابله از دست دهیم.

۳-۳. دکترین عملیاتی: ایجاد اختلاف (ناامنی) با جنگ‌های نیابتی و نفوذ با تغییر سبک زندگی

در این سطح، محورهای معین می‌شوند که ناظر به چینش کلی صحنه عملیات می‌باشند و اهداف دکترین پایه را جزئی‌تر و مسیر را برای دست‌یابی به آن‌ها تسهیل می‌نماید. باید توجه داشت که سخن از دکترین، طرح قواعدی منعطف است که اقدامات، طبق آن و متناسب با شرایط معین می‌شوند. لذا دکترین‌ها، در هر سطحی، بنیادین و دارای سابقه‌ای تاریخی هستند.

مبتنی بر بیانات مقام عظمای ولایت، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، دو محور اصلی در این لایه موضوعیت دارند که هر کدام نیز دارای اهداف جزئی‌تری می‌باشند. ایشان دو پایه اصلی نقشه دشمن را «اختلاف‌افکنی» و «نفوذ» می‌دانند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

طبق فرمایشات معظم‌له، دستورالعمل اختلاف، در دو سطح دولت‌ها و ملت‌ها جاری است که دومی خطرناک‌تر می‌باشد. در طول تاریخ، اشکال متفاوتی از این عملیات در میان ملت‌ها، به خصوص ایران، به صورت‌های «پان‌ایران‌سیم، پان‌عربیسم، پان‌ترکیسم و ...» و «مسئله سنی و شیعه و تکفیر و ...» تجلی کرده است؛ درحالی‌که ماهیت حقیقی همه این‌ها، سیاسی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶). چشم‌انداز اصلی این دکترین، همان منافع استکباری است. اما هدف جزئی این اختلاف، ایجاد

نوعی «نامنی» قابل مدیریت توسط خود سلطه‌گران، می‌باشد که از حیث منازعه نرم با سیاست‌های نفرقه‌افکنانه» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶) و در حوزه منازعه پر شدت (سخت) با «جنگ‌های نیابتی» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶) در پی تحقق آن می‌باشند. از این زاویه، بیداری اسلامی، اگرچه به ظاهر امنیت را بر هم می‌زند، با اغراض این قدرت‌ها تناقض دارد، چرا که در نهایت تأمین‌کننده منافع آن‌ها نخواهد بود. عرصه‌های نفوذ، در حوزه‌های اقتصاد، سیاست و فرهنگ می‌باشد. اهداف عملیاتی برای این منظور، به دست آوردن جایگاه مستحکم و با ثبات در این حوزه‌ها و بازگشت آبروی از دست رفته می‌باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶). در نتیجه، هم بازار و مواد خام را تصاحب کند، هم در مناسبات قانون‌گذاری، جایجایی شخصیت‌ها و برنامه‌های حکومتی دخالتی مؤثر داشته باشد و هم سبک زندگی مردم را در طرز تلقی و رفتار نسبت به یکدیگر، رهبران ایرانی، نظام اسلامی، ایران و اسلام شکل و جهت دهند. چنین رویکردی در دکترین آنفولانزای نیویورکی توسط آمریکایی‌ها اتخاذ شده است که موفقیت یا شکست آن، بر روند تحقق دو مورد دیگر بسیار مؤثر می‌باشد (strategiccinema.ir).

بنابراین، برهم زدن امنیت منطقه با ایجاد اختلاف و تلاش برای نفوذ با اثرگذاری در سبک زندگی مردم، قواعد عملیاتی جاهلیت مدرن در عصر حاضر می‌باشند. با عنایت به بیانات مقام معظم رهبری، برای خنثی‌سازی این تهدیدات، دو اصل «حمایت» و «مقابله و مخالفت» مبتنی بر آیه مبارکه «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (سوره مبارکه فتح، آیه ۲۹) و «كُونُوا لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَّ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» (سید رضی ۱۴۱۴، ۴۲۱) باید به‌عنوان قواعد اقدام قرار گیرند. بر این اساس:

اول؛ حمایت از:^{۱۶}

الف) مظلوم؛ در این زمینه، حمایت همه‌جانبه یک وظیفه محسوب می‌شود: «ما هر مقداری که بتوانیم از مظلوم حمایت می‌کنیم و هر مقداری که توانایی‌های ما و وسع ما باشد وظیفه ما است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶)، «ما در حمایت از مظلوم نگاه به مذهب طرف مقابل نمی‌کنیم؛ و نکردیم؛ خط‌امام بزرگوار این بود» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

ب) هر کسی که با رژیم صهیونیستی مقابله می‌کند (محور مقاومت) یا در مقابله با سیاست‌های تفرقه‌افکنانه آمریکا ایستادگی می‌کند.

ج) کسانی که کمک به وحدت می‌کنند.

د) تمامیت ارضی کشورها (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶)

دوم؛ مخالفت و مقابله با:

الف) ظالم

ب) نفوذ در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی

ج) با کسانی که ضد وحدت عمل می‌کنند (تأکید بر ایجاد اختلاف در میان مسلمانان توسط تشیع انگلیسی و اسلام آمریکایی).

د) سیاست‌های تفرقه‌افکنانه آمریکا (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

۳-۴. دکترین تاکتیکی: تبلیغات گسترده مبتنی بر دروغ

هر نیرویی برای مواجهه رو در رو با دشمن، نیازمند تعیین روش و نوع ابزار خود می‌باشد، که اولی تاکتیک و دومی را تکنیک می‌نامند. دکترین در این لایه‌ها به عینی‌ترین حالت می‌رسد که باید با اتخاذ قواعدی، اقداماتی طرح‌ریزی شوند که علاوه بر تناسب با اغراض در این دو لایه، سطوح قبلی را نیز تأمین نماید. دقت در دکترین‌های پایه، استراتژیک و عملیاتی جاهلیت مدرن، ضرورت عملیات روانی^{۱۷} را ثابت می‌کند چرا که با اقناع مخاطب در ایجاد و نفی ادعاهایی سر و کار دارد. تبلیغات به‌عنوان رکن اصلی در این حوزه محسوب می‌شود و بدیهی است که این اقدام باید مبتنی بر دروغ صورت گیرد تا در نظر مخاطبین، واقعیت، به دلخواه ذی‌نفعان سلطه‌گر، به غیر از ماهیت حقیقی خود جلوه کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

در مقابل، دکترین بعثت، در رده تاکتیکی، از قاعده معرفی درست و کامل پشت‌پرده‌های امپراتوری رسانه‌ای و تولید مابه‌ازای آن پیروی می‌کند. به‌عبارت دیگر، در این سطح باید تمرکز اصلی را بر بیداری امت اسلامی قرار داد، امری که هم بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و هم مقام معظم رهبری، همواره به نحو احسن انجام داده‌اند و ملت مسلمان و جهانیان را از حقایق مطلع کرده‌اند. لذا

رهبر انقلاب یکی از قطعات پازل در نقشه دشمن را سرکوب این بیداری می‌دانند و بر استفاده از ظرفیت بیداری امت اسلامی در مقابله با جاهلیت مدرن تأکید می‌ورزند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

۳-۵. دکتربن تکنیکی: استفاده از سلاح علم و دانش

در اجرای هر یک از لایه‌های دکتربن، از پیشرفت‌های علمی استفاده‌های گوناگونی می‌کنند. این بهره‌مندی، از ساخت پیشرفته‌ترین تجهیزات جنگ سخت و نرم را در برمی‌گیرد تا شناخت انسان، ظرفیت‌های متنوع مناطق جهان، روش‌های اثرگذاری بر خواص و عوام و تولید محصولات فرهنگی و اقتصادی برای جمعیت و جامعه هدف خود. لذا گستردگی توسعه دانش و بروندهای آن در ساحت‌های مختلف، جلوه ظاهری قدرتمندانه‌ای به جاهلیت مدرن داده است. از این حیث، خطر آن از جاهلیت صدر اسلام به مراتب بیشتر است، زیرا در یک زمان واحد می‌تواند، جمع کثیری از مردم را در سراسر جهان، با برنامه‌ها و شیوه‌های مختص همان منطقه و رده‌های سنی و تمایزات فرهنگی در جهت مورد نظر مشغول نماید. ولی امر مسلمین، این سرمایه عظیم را به جای سعادت انسان، در خدمت غضب و شهوت می‌دانند:

«فرق این جاهلیت با جاهلیت صدر اوّل - جاهلیت اولی به تعبیر قرآن - این است که امروز جاهلیت، مسلح و مجهز است به سلاح علم، به سلاح دانش؛ یعنی علم که مایه رستگاری انسان باید باشد، وسیله‌ای شده است برای تیره‌روزی انسان، برای بدبختی جوامع بشری. آن کسانی که امروز به دنیا دارند زور می‌گویند، با تکیه به فرآورده‌های دانش خود است که دارند زور می‌گویند؛ این سلاحی که دارند ساخته شده و فرآورده دانش است، ابزارهای اطلاعاتی که دارند، ابزارهای امنیتی که دارند، ابزارهای عظیم تبلیغاتی که دارند، این‌ها فرآورده‌های علم است؛ همه آن‌ها در خدمت همان شهوت و غضب است. این وضع امروز دنیا است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

بنابراین، دکتربن تاکتیکی، تبلیغات مبتنی بر دروغ است که در دکتربن تکنیکی زیرساخت‌های پشتیبانی، روش‌ها و محصولات متناسب با توسل بر دانش گسترده بشری فراهم می‌آید.

در آخرین لایه نیز، بهره‌مندی از علوم برای پیشرفت در ابعاد مورد نیاز، دغدغه جدی رهبر انقلاب بوده است. بدون شک، عدم توقف بلکه شتاب پیشرفت‌های علمی و ماحصل آن در صنایع مختلف و در شرایط تحریم، ذیل اتباع از چنین قاعده تعریف می‌شود. امام خامنه‌ای در موقعیت‌های متعدد بر ضرورت رشد فزاینده علمی و کاربرد آن در همه زمینه‌ها بسیار تأکید کرده‌اند و هزینه در این راه را سرمایه‌گذاری می‌دانند که موجبات تحولات عمیق و وسیعی را فراهم می‌آورد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۶/۴).
معظم‌له، دامنه اثرگذاری حرکت علمی کشور را نوعی سرمایه‌گذاری برای حیات دنیای اسلام می‌دانند که یکی از نتایج عمده آن، شکست تفوق علمی جاهلیت مدرن و زدودن غبار سیطره آن بر جهان اسلام خواهد بود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۴/۱۱).

نتیجه‌گیری

در این نوشتار، قرائت نقشه جاهلیت مدرن و ریل‌گذاری جهت مقابله آن با تحقق بعثت، از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت امام خامنه‌ای و با رویکرد شناخت قواعد بنیادین حاکم بر رفتارها و اقدامات آن صورت گرفت. جاهلیت، مشخص و بیانگر حاکمیت هوای نفس (شهوت و غضب) در حیات بشری است و هر فرد و جامعه‌ای ممکن است گرفتار آن شود. بشریت، اوج جاهلیت را در دو برهه از تاریخ، تجربه می‌کند، یکی در سده‌های منتهی به ظهور آخرین رسول خدا و دیگری در دورانی که به ظهور آخرین امام معصوم ختم می‌شود. به همین دلیل، اگرچه جاهلیت همواره در طول زمان مصداق داشته است، ولی با توجه به میزان شدت نفوذ آن در دو دوره بسیار حساس تاریخ، زمان دیگری به این نام خوانده نشده است. بنابر تشخیص مقام معظم رهبری، عصر حاضر، همان جاهلیت دومی است که هشدار آن در روایات داده شده بود؛ لذا با توجه به ویژگی‌های این عصر، آن را «جاهلیت مدرن» عنوان می‌کنند. امروزه، برخی کشورهای مسلمان، با ناامنی شدید و شیوع گسترده اعمال منافی عفت مواجه شده‌اند که در اثر متابعت و پذیرش افراد و گروه‌هایی از قواعد جاهلیت پدید آمده است. نتیجه نهایی این روند، فتح قله‌های اقتصادی جهان توسط قدرت‌های استکباری خواهد بود که با استفاده از پیشرفت‌های علمی مدرن در حوزه‌های مختلف، به تولید و

❁ دكترين امام خامنه‌اي در مواجهه با جاهليت مدرن ❁

بسط جاهليت مي‌پردازند. در مقابل، چنانكه فلسفه بعثت پيامبر اکرم (ﷺ)، حذف بنیان‌ها و آثار اين انحرافات از انسان‌ها بود و حیات ائمه معصومین (علیهم‌السلام) نیز بر محور تداوم آن شکل گرفت، وظیفه حاکمان و امت اسلامی تحقق بعثت در گستره جهانی می‌باشد. بنابراین، متناظر با درک واقعیت‌های صحنه منازعه، باید برنامه‌ریزی و اقدام نمود.

در این مقاله، پس از تبیین ابعاد دکترینال جاهليت مدرن، قواعد اساسی حاکم بر رفتارهای آن و همچنین لایه‌های پنج‌گانه دکترین بعثت تعیین و تبیین گردید که می‌توان آن‌ها را به‌صورت زیر ترسیم نمود:

یادداشت‌ها

۱. اصل پنجم قانون اساسی: «در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عج) در جمهوری اسلامی ایران ولایت امر و امامت امت بر عهده فقیه عادل و با تقوا، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر است که اصل یکصد و هفتم عهده‌دار آن می‌گردد» (شمس، ۱۳۸۶: ۹۶).
۲. بخشی از مستندات مربوط به تعاریف دکتترین در قسمت مفهوم‌شناسی ارائه می‌گردد.
۳. قید قدرت قانونی، در تعریف دکتترین، به این موضوع اشاره دارد که دکتترین در سطحی که به کار گرفته می‌شود تبدیل به مفاهیم استراتژی، تاکتیک و تکنیک می‌شود، و مادامی که تبدیل به گفتمان غالب نشود، ضمانت اجرا ندارد. از سوی دیگر، از آنجا که دکتترین قاعده است، نیازمند تجویز قانونی نیست.
۴. برای مطالعه بیشتر در مورد هر یک از لایه‌های دکتترین می‌توان به منابع زیر مراجعه نمود:
 ۱. لطفیان، ۱۳۸۷: صص ۱۶-۱۷
 2. http://www.nickols.us/strategy_definitions.pdf <http://www.usda.gov>
 3. Mintzberg, 1994: 23-29
 4. <http://www.thefreedictionary.com/operational+level+of+warField> Manual (2001), No. 3-0; available from: http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/fm3_0a.pdf
 5. در این زمینه، از این لایه‌ها به‌عنوان سطوح تصمیم‌سازی نیز یاد می‌شود. <http://www.virtualsalt.com/crebook6.htm>
 6. آیه یاد شده ناظر به طعن یهود است که با اینکه خود صاحب کتاب و علم بودند، در پی حکم و داوری از نوع داوری اهل جاهلیت رفتند که بر مبنای هیچ وحی و کتابی نبود و ریشه در جهل و هواپرستی داشت (<http://wikifeqh.ir>).
 7. «... به حکم آیه شریفه و (ما ارسلناک الا رحمه للعالمین) رحمتی است مبعوث برای همه مردم» (طباطبائی، ترجمه موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۲۵۹).
 8. اگرچه در تعیین جاهلیت اولی و اخری نظرات متعددی وجود دارد (ر.ک: علوی نژاد، پاییز و زمستان ۱۳۸۶)، اما همین سخن معظم‌له و همچنین بیان علامه طباطبائی در المیزان را می‌توان فصل الخطابی در این زمینه دانست (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶: ۳۱۵). همچنین صاحب تفسیر نمونه نیز همین رأی را اختیار کرده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۷: ۲۹۰).
 9. این صفات عمدتاً از فرومایگان به جامعه سرایت می‌کند، طوری که فضائل در آن گم می‌شود و ردائل حاکم خواهد شد. طبق فرمایشات معظم‌له، در حوزه «شهو» سه ویژگی «بی حساب بودن»، «بی منطق بودن» و «مهارگسیختگی» و در حوزه «غضب» هم، سه مشخصه «قساوت»، «ویرانگری» و «خون‌ریزی» وجود دارد که ماهیتی جاهلی به صاحبان

آن می‌دهد (بیانات، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶).

۱۰. این سخن معظم‌له، همان حقیقتی است که در معارف دینی به صورت‌های مختلف بیان شده است، برای نمونه: حضرت علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «لَا قُوَىٰ أَقْوَىٰ مِمَّنْ قُوَىٰ عَلَىٰ نَفْسِهِ فَمَلَكَهَا» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۴۱).

۱۱. از امام صادق (علیه‌السلام) پرسیدند: «سُئِلَ مَا بَالُ الرَّائِي لَا تُسَمِّيهِ كَافِرًا وَ تَارِكُ الصَّلَاةَ قَدْ سَمَّيْتَهُ كَافِرًا وَ مَا الْحُجَّةُ فِي ذَلِكَ فَقَالَ لِأَنَّ الرَّائِي وَ مَا أَشْبَهَهُ إِنَّمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ لِمَكَانِ الشَّهْوَةِ لِأَنَّهَا تَغْلِبُهُ... وَ كُلُّ مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ قَاصِدًا إِلَيْهَا فَلَيْسَ يَكُونُ قَصْدُهُ لِتَرْكِهَا اللَّذَّةَ فَإِذَا نُفِيَتِ اللَّذَّةُ وَقَعَ الْإِسْتِخْفَافُ وَإِذَا وَقَعَ الْإِسْتِخْفَافُ وَقَعَ الْكُفْرُ» (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۲: ۳۸۶) یعنی لذت‌طلبی آنقدر انسان را به کفر نمی‌رساند که راحت‌طلبی می‌رساند.

۱۲. «اگر دچار راحت‌طلبی شدیم، اگر از بینات و واضحات غفلت کردیم، شکست می‌خوریم؛ خدا که با کسی خویشاوندی ندارد». (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۱۰. همچنین رک: ۱۳۹۲/۱۱/۲۱، ۱۳۹۴/۳/۱۱).

۱۳. حضرت علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «مَنْ لَمْ يُنْجِهِ الصَّبْرُ أَهْلَكَهُ الْجَزَعُ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۸، ص ۹۶). کسی که صبرش [در برابر سختی‌ها] او را نجات نهد، ناله و شکایت [از سختی‌ها] او را هلاک خواهد کرد. لذا فرمودند: «إِنَّ لِلنَّكَبَاتِ غَايَاتٍ لَا بُدَّ أَنْ يَنْتَهِيَ إِلَيْهَا فَإِذَا حَكِمَ عَلَىٰ أَحَدِكُمْ بِهَا فَلْيَتَطَاطَأْ لَهَا وَ يَصْبِرْ حَتَّىٰ يَجُوزَ فَإِنَّ أَعْمَالَ الْحِيلَةِ فِيهَا عِنْدَ إِقْبَالِهَا زَائِدٌ فِي مَكْرُوهِهَا» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۸، ص ۹۵). یعنی به استقبال بروید سختی‌ها را، سختی‌ها کاهش پیدا خواهد کرد و آلا سختی‌های بدتری نصیب‌تان خواهد شد، رنج اضافی هم خواهید کشید.

۱۴. مدیریت رنج دو رکن دارد، یکی کاهش و حذف رنجی که نابجاست. به‌عنوان مثال، خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى» (سوره مبارکه طه، آیه ۱۲۴). «و هر کس از هدایت من [که سبب یاد نمودن از من در همه امور است] روی بگرداند، برای او زندگی تنگ [و سختی] خواهد بود، و روز قیامت او را نابینا محسوس می‌کنیم» (ترجمه قرآن (انصاریان)، ۱۳۸۳، ص ۳۲۰). یا از امام صادق (علیه‌السلام) روایت شده است که فرموده‌اند: «هواهای نفسانی همان نفس را به پستی سقوط و هلاکت می‌افکند و رها کردن نفس را با لذت‌ها و خواسته‌ها (که هر چه می‌خواهد انجام دهد) موجب اذیت و رنج نفس خواهد شد و باز داشتن نفس از آنچه می‌طلبد درمان مرض و بیماری نفس است» (موسوی همدانی، بی‌تا، ج ۱، ص ۸۹). رکن دیگر آن، استفاده حداکثری از رنج‌هاست. برای نمونه، سفرهای زیارتی با تحمل رنج است.

حال اگر زائر در حرم و خدمت امام معصوم (علیه السلام) غصه‌هایش را عرضه کند و به حال گریه حاجاتی را هم بخواهد ولی این ناراحتی ریشه در غرور و حسادت داشته باشد، سودی برای او نخواهد داشت.

۱۵. در تعریف این دو جهاد، این روایت بسیار راهگشا است: نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) به گروهی که از جهاد بر گشته بودند فرمود: «رَجَعْتُمْ مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ وَ هُوَ مُجَاهَدَةُ النَّفْسِ». «از جهاد اصغر به سوی جهاد اکبر باز گشتید و آن جهاد با نفس است» (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۶۴: ۳۶۰). شیخ محمود شبستری، تک بیته دارد که منظوم مضمون همین روایت است: «جهاد اصغر با «کفر کیش» است جهاد اکبر با نفس خویش است» (بیدهندی، ۱۳۶۳: ۷۳)

۱۶. مؤلفه‌های شناخته شده حمایت، کمک مادی و هدایت معنوی و مستشاری است. اما در لسان رهبر معظم انقلاب، «غصه‌دار شدن» و «دعا کردن» هم از اجزاء سازنده حمایت می‌باشند: «ما برای مردم مظلوم بحرین، برای مردم مظلوم یمن غصه می‌خوریم، برایشان دعا می‌کنیم، هر کمکی بتوانیم بهشان می‌کنیم» (بیانات، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

۱۷. «مجموعه اقداماتی است که کشوری به منظور اثرگذاری و نفوذ بر عقاید و رفتار دولت‌ها و مردم خارجی با ابزارهایی غیر از ابزار نظامی، سیاسی و اقتصادی انجام می‌دهد». طرفداران این نگرش، اغلب بر این باورند که تبلیغات جزء اصلی و اساسی عملیات روانی است نه همه آن (دبیری، پاییز ۱۳۹۰، شماره ۳).

منابع

قرآن کریم

شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۳۶۴) **امالی شیخ مفید**. ترجمه حسین استادولی، مشهد: آستان قدس، چاپ اول.

ابن منظور، ابوالفضل و جمال‌الدین، محمد بن مکرم (۱۴۱۴) **لسان العرب**. ۱۵ جلدی، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع.

انصاریان، حسین (۱۳۸۳) **ترجمه قرآن**. قم: انتشارات اسوه، چاپ اول.

باقری بیدهندی (۱۳۶۳) **گنج حکمت یا احادیث منظوم**. قم: کتاب فروشی و نشر روح، چاپ اول.

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲) **نهج الفصاحة**. (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول (صلی الله علیه و آله))، تهران:

دنیای دانش، چاپ چهارم.

- تمیمی آمدی، عبد الواحد (۱۳۶۶) **تصنیف غرر الحکم و درر الکلم**. قم: دفتر تبلیغات، چاپ اول. جمعی از مترجمان (۱۳۵۶) **ترجمه تفسیر طبری**. تحقیق: حبیب یغمایی، تهران: انتشارات توس، چاپ دوم.
- حجازی، سید مهدی حجازی؛ حجازی، سید علیرضا و خسروشاهی، محمد عیدی (۱۴۱۹) **درر الأخبار**. قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، چاپ اول.
- حقیقت، سید صادق (۱۳۸۵) **روش‌شناسی علوم سیاسی**. تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه مفید.
- خلیل بن احمد (۱۴۰۹) **کتاب العین**. محققین: مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم: مؤسسه دار الهجرة.
- دشتی، محمد (۱۳۷۹) **نهج البلاغه**. قم: مشهور.
- دلآوری، رضا (۱۳۷۸) **فرهنگ لغات و اصطلاحات علوم سیاسی و روابط بین‌الملل**. چاپ اول، تهران: انتشارات دلآوری.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۴۱) **لغت‌نامه دهخدا**. تهران: چاپ سیروس.
- دیلمی، حسن (۱۴۱۲) **إرشاد القلوب إلى الصواب**. قم: شریف رضی، چاپ اول.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲) **المفردات فی غریب القرآن**. تحقیق: صفوان عدنان داود، بیروت: دارالعلم الدار الشامی.
- ری شهری، محمد (۱۳۷۹) **العقل و الجهل فی الكتاب و السنه**. بیروت: دارالحديث.
- ساعدی، محمد باقر (۱۳۷۴) **فضائل پنج تن (علیهم‌السلام)** در صحاح شش‌گانه اهل سنت. قم: انتشارات فیروزآبادی، چاپ اول.
- سید رضی (۱۴۱۴ ق) **نهج البلاغه**. قم: هجرت، چاپ اول.
- شفیعی سروستانی، اسماعیل (۱۳۸۹) **جاهلیت مدرن**. تهران: موعود عصر.
- شمس، عبدالله (۱۳۸۶) **قانون اساسی از فرمان مشروطیت تا امروز**. تهران: دراک.
- شیخ صدوق (۱۴۱۴) **من لایحضره الفقیه**. ترجمه علی اکبر غفاری، تهران: نشر صدوق.
- شیخ صدوق (۱۴۰۴) **عیون الاخبار الرضا**. تحقیق حسین اعلمی، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- شیخ صدوق (۱۴۰۶) **ثواب الأعمال و عقاب الأعمال**. قم: دار الرضی، چاپ اول.
- شیخ صدوق (۱۴۰۰) **أمالی الصدوق**. بیروت: اعلمی، چاپ پنجم.
- طباطبائی، سید محمد حسین (۱۴۱۷) **المیزان فی تفسیر القرآن**. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم.
- طباطبائی، سید محمد حسین (۱۳۷۴) **ترجمه تفسیر المیزان**. ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی،

- قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم.
- علوی نژاد، سید حیدر (۱۳۸۶) «مفهوم‌شناسی «تبرج جاهلی»»، پژوهش‌های قرآنی، پاییز و زمستان، شماره ۵۱ و ۵۲.
- فتال نیشابوری، محمد بن حسن (۱۳۶۸) *روضه الواعظین و بصیرة المتعظین*، قم: انتشارات رضی.
- کالینز، جان (۱۳۸۳) *استراتژی بزرگ*. ترجمه کوروش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، چاپ اول.
- کرون، پاتریشیا (۱۳۸۹) *تاریخ اندیشه سیاسی در اسلام*. ترجمه مسعود جعفری، تهران: انتشارات سخن.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷) *الکافی (ط-الاسلامیه)*. محقق / مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران: دار الکتب الإسلامیه، چاپ: چهارم.
- لطفیان، سعیده (۱۳۸۷) *استراتژی و روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، چاپ پنجم.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳) *بحار الأنوار*. بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم.
- محدث عاملی (۱۴۰۹) *تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة*. قم: آل‌البیت، چاپ اول.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۰) *ترجمه مصباح الشریعة*. تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، چاپ اول.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (بی‌تا) *اصول کافی*. ترجمه سید جواد مصطفوی، تهران: کتاب فروشی علمیه اسلامی، چاپ اول.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۰) *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴) *تفسیر نمونه*. تهران: دار الکتب الإسلامیه، چاپ اول.
- خمینی، روح الله (امام) (۱۳۸۶) *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (علیه‌السلام)، چاپ چهارم.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (بی‌تا) *بحار الانوار*. ترجمه جلد ۶۷ و ۶۸، ترجمه سید ابوالحسن موسوی همدانی، تهران: کتابخانه مسجد ولی عصر، چاپ اول.
- مهیار، رضا (بی‌تا) *فرهنگ ابجدی عربی - فارسی*. بی‌جا.
- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸) *مستدرک الوسائل*. بیروت: مؤسسة آل‌البیت لاحیاء التراث.

مقالات

بهنیافر، احمدرضا (بهار ۱۳۸۷) «مفهوم و کارکرد جاهلیت در قرآن و متون تاریخی». فصلنامه علمی - ترویجی علوم اسلامی، شماره ۹، ۲۸ صفحه (از ۱۰۵ تا ۱۳۲).

دبیری مهر، امیر و ثاقب، هومن (پاییز ۱۳۹۰) «عملیات روانی علیه جمهوری اسلامی ایران در افق ایران ۱۴۰۴»، فصلنامه علمی - پژوهشی ره‌نامه، دوره ۲، شماره ۳، صفحه ۱۴۷-۱۸۵

سخنرانی

حسینی خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۴/۲/۲۶.

..... بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام) و اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی، ۱۳۹۴/۵/۲۶.

..... بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۴/۶/۴.

..... بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰.

..... بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳/۴/۱۱.

..... بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۱/۸/۱۰.

..... بیانات در دیدار مسئولان نظام در روز عید مبعث، ۱۳۸۹/۴/۱۹.

..... بیانات در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۸/۴.

..... بیانات در دیدار عمومی مردم چالوس و نوشهر، ۱۳۸۸/۷/۱۵.

..... بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۳/۱۰/۱۰.

..... بیانات در دیدار جمعی از پاسداران، ۱۳۷۱/۱۱/۶.

..... خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۵/۱۰/۱۹.

..... بیانات در اجتماع بزرگ عزاداران در صحن مطهر امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹/۳/۱۴.

سایت‌ها (فارسی)

جاهلیت <http://wikifeqh.it/>

<http://islamquest.net/fa/archive/question/fa54054#>

http://wiki.ahlolbait.com/%D8%AC%D9%87%D9%84#cite_ref-4

منابع لاتین

Field Manual (2001), No. 3-0; available from: http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/fm3_0a.pdf

Gray, Colin s (1999). **Modern strategy**. New York: oxford university press. No.1.
Luttwak, Edward N.(1987). **Strategy**, London and Cambridge, MA: the Belknap press of Harvard university press, 1987: p69-174

Mintzberg, Henry (1994). **The Rise and fall of Strategic Planning**. New York: Prentice Hall.

Nickols ،Fred(2012), **Strategy; Definitions & Meanings**, available from http://www.nickols.us/strategy_definitions.pdf

P. Isitt ،James, **Relationship of Joint Doctrine ،Strategy & Policy**, Defense Threat Reduction University (DTRU) Journal ،Vol. I ،Issue I: 34-43 available from: http://www.dtra.mil/documents/business/DNWS/DTRU_Journal_Vol%20I_Issue%20I.pdf

<http://www.thefreedictionary.com/operational+level+of+war>

<http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome?navid=HOMELANDICSG&parentnav=HOMELANDICSC&navtype=RT>

<http://www.virtualsalt.com/crebook6.htm>

